

БУРТОВИЙ М. О.,
кандидат юридичних наук,
начальник відділу
(ГСУ ГУМВС України в м. Києві)

УДК 343.85

СУЧАСНІ КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ СФЕРИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Одним із джерел отримання коштів для розвитку виробництва чи інших сфер господарської діяльності є кредитування. Однак наслідком сучасних умов політичної нестабільності в Україні стали економічна та фінансова нестабільність. Одним із її проявів є нестабільність у сфері банківської діяльності та банківського кредитування. Власники та працівники банків, користуючись складними політичними та економічними умовами, використовують всі можливості для збагачення, у т.ч. кримінальними засобами. Зловживання при нарахуванні кредитних ставок та відсотків, неповернення громадянам-вкладникам коштів, необгрунтоване збільшення відсотків по кредитах тощо – це форми порушень банками прав громадян и юридичних осіб.

Ключові слова: сучасні кримінологічні проблеми банківської діяльності, кредитна політика, злочини у сфері кредитної діяльності, шахрайство у сфері банківської діяльності.

Одним из источников получения средств для развития производства или иных сфер хозяйственной деятельности является кредитование. Однако последствием современных условий политической нестабильности в Украине стали экономическая и финансовая нестабильность. Одним из ее проявлений является нестабильность в сфере банковской деятельности и банковского кредитования. Собственники и сотрудники банков, пользуясь сложными политическими и экономическими условиями, используют все возможности для обогащения, в т.ч. криминальными методами. Злоупотребления при начислении кредитных ставок и процентов, невозвращение гражданам-вкладчикам средств, необоснованное увеличение процентов по кредитам и т. п. – это формы нарушений банками прав граждан и юридических лиц.

Ключевые слова: современные криминалогические проблемы сферы банковской деятельности, кредитная политика, преступления в сфере кредитной деятельности, мошенничество в сфере банковской деятельности.

However, the consequence of modern terms of political instability in Ukraine was become economic and financial instability. One of its displays is instability in the field of bank activity and bank crediting. One of its displays is instability in the field of bank activity and bank crediting. Owners and employees of banks, using difficult political and economic terms, use all possibilities for enriching, including by criminal methods. Abuse at the extra charge of lending rates and percents, failure to return the citizens-depositors of facilities, groundless increase of percents on credits etc. are the forms of violations by the jars of rights for citizens and legal entities.

Key words: legal regulation of banking activities, credit policy, credit activities, credit relations, risks in the range of credit activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У період радикальних економічних перетворень важливе значення має банківське кредитування. Це можна пояснити тим, що в умовах ринкових відносин суб'єкти господарської діяльності, здійснюючи таку діяльність, потребують розвитку, розширення, модернізації, а для цього потрібні матеріальні ресурси. Одним з основних джерел отримання таких ресурсів є кредити, що можна отримати в банківській системі країни. Для громадян – фізичних осіб – отримання кредитів дозволяє покращити своє матеріальне становище та придбати речі, що полегшують життя, в кредит або отримати в кредит кошти для лікування чи навчання. Однак сфера банківської діяльності, у тому числі й банківського кредитування, не залишається незмінною, як і все суспільне життя, і, як свідчить досвід останніх 30-ти років, є найбільш сприятливою для вчинення злочинів та правопорушень в умовах політичної нестабільності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконується в межах наукових досліджень автора у сфері економічної діяльності як важливої складової (а саме, її підгрунтя) вітчизняної злочинності. Проблеми, розглядувані в даній науковій статті, співпадають з тематикою кримінологічних досліджень в Україні, Пріоритетними напрямами наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010 – 2014 рр. (наказ МВС України від 29.07.2010 р. № 347), Концепцією розвитку кримінологічної науки в Україні на початку ХІХ ст. та рекомендаціями Координаційного бюро з проблем кримінології Академії правових наук України.

Мета даної роботи полягає у визначенні основних сучасних ознак сфери банківської діяльності та банківського кредитування як підгрунтя вчинення злочинів у цій сфері.

Аналіз наукових досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Значний внесок у дослідження злочинів та правопорушень, вчинюваних в економічній сфері та у сфері банківської діяльності, й вирішення зазначених питань зробили М.І. Бажанов, О.М. Бандурка, О.О. Дудоров, В.В. Коваленко, М.Й. Коржанський, М.І. Мельник, В.О. Навроцький та інші дослідники. Однак сфера кредитування та її правова регламентація постійно вдосконалюються, з'являються й нові способи вчинення злочинів та правопорушень у цій сфері, тому виникла потреба з'ясування загальних правових проблем, що регламентують кредитні правовідносини.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Суб'єктами кредитних правовідносин виступають, як правило, з одного боку, банки, що мають отриману у встановленому вітчизняним законодавством ліцензію на право здійснення банківських операцій, зокрема операцій кредитування, а з іншого – юридичні і фізичні особи.

У процесі банківського кредитування банки виступають фінансовими посередниками. Вони залучають, завдяки специфіці своєї діяльності, грошові кошти вкладників, а потім розміщують їх на фінансовому ринку. Комерційні банки, як вказує В.М. Усоскін, належать до особливої категорії ділових підприємств – фінансових посередників. Вони залучають капіталовкладення, заощадження населення, інші грошові кошти, що вивільняються в процесі господарської діяльності, і надають їх у тимчасове користування іншим економічним агентам, які потребують додаткового капіталу [1, с. 11].

Комерційні банки, які виконують роль фінансового посередника, здійснюють один із видів професійної підприємницької діяльності, оскільки кінцевою метою будь-яких кредитних операцій є отримання прибутку. При з'ясуванні змісту банківського кредитування слід зазначити, що основними законодавчими актами, що регулюють відносини у сфері банківського кредитування, є Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про банки і банківську діяльність» та ін. Щодо природи підзаконних нормативних актів, що регулюють відносини у сфері банківського кредитування, необхідно відзначити, що вони поділяються на два типи: а) норми, які видаються Національним банком України і є обов'язковими для виконання всіма банками, що входять у банківську систему України, б) норми, що видаються Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України, Міністерством доходів і зборів України (що зараз реформується в Держав-

ну фіскальну службу), дія яких поширюється не лише на банки, але й на інших учасників кредитних правовідносин. Названі нормативні акти, що безпосередньо регулюють відносини у сфері банківського кредитування, підлягають застосуванню лише в тій частині, в якій вони не суперечать нормам Цивільного кодексу України.

Останніми роками у сфері банківської діяльності важливого значення набувають і локальні, корпоративні правові акти, що видаються в кожному комерційному банку у вигляді правил, процедур, інструкцій із видачі кредитів тощо. У зв'язку із цим можна стверджувати, що банківська практика виробила свої звичаї, правила видачі і погашення кредиту. Ці правила заповнюють прогалини чинного законодавства з питань банківської діяльності, а також здійснюють позитивний вплив на розвиток правового регулювання в даній сфері. Крім того, такі акти закріплюють економічно обґрунтовані, перевірені практикою норми та дозволяють швидко реагувати на зміни в економіці в цілому. Таке правове забезпечення, на наш погляд, найбільш повно відображає правову природу і реальні інтереси учасників кредитування.

Банківське кредитування має принципову відмінність від комерційного кредитування. Суть цієї відмінності полягає в джерелах кредитування і механізмі його правового регулювання. Для банків основним джерелом кредитування є залучені грошові кошти. У цьому випадку банки при здійсненні кредитних операцій ризикують в основному коштами своїх вкладників. Комерційне кредитування здійснюється в основному за рахунок власних засобів кредиторів – юридичних і фізичних осіб. Таким чином, механізм правового регулювання банківського і комерційного кредитування має такі відмінності: в першому випадку правове регулювання носить переважно публічно-правовий характер, а в другому – приватно-правовий.

Необхідність у публічно-правовому регулюванні банківського кредитування викликана потребою високого ступеня захисту інтересів як вкладників, так і самих банків. З цією метою банківське законодавство передбачає низку обов'язкових вимог до банків при здійсненні кредитних операцій. Це, перш за все, дотримання економічних нормативів з відрахування до Нацбанку України обов'язкових резервів на можливі втрати по позиках, а також обов'язковість наявності ліцензії Нацбанку України, що дає право як банківським, так і небанківським установам здійснювати кредитні операції шляхом залучення чужих грошових ресурсів.

Таким чином, банківське кредитування можна розглядати як самостійну ліцензовану підприємницьку діяльність кредитних організацій, здійснювану за рахунок залучених і власних коштів на свій ризик на умовах платоспроможності, терміновості й поворотності, з дотриманням резервних та інших обов'язкових вимог, що забезпечують права учасників кредитування. Умови банківського кредитування утворюють ті елементи, які дозволяють виключити зі сфери регулювання кредитування комерційне, здійснюване тільки за рахунок власних засобів і на свій ризик [2, с. 307–310].

З погляду публічно-правового механізму регулювання банківського кредитування, зміст кредитних правовідносин утворюють відносини між банками і позичальниками. Кредитними правовідносинами є відносини, які врегульовані нормами права, складаються у сфері економіки і засновані на наданні в розпорядження позичальнику грошових коштів на принципах платності, забезпеченості, терміновості і поворотності.

Кредитні відносини між банком і позичальником оформляються кредитною угодою (договором). Відповідно до ст. 1054 ЦК України (кредитний договір) за кредитним договором банк або інша кредитна організація (кредитор) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові в розмірі і на умовах, передбачених договором, а позичальник зобов'язується повернути отриману грошову суму і сплатити відсотки за її використання [3, с. 841]. Зі змісту даної правової норми витікає, що зміст та умови кредитного договору визначаються сторонами самостійно. При цьому як обов'язкові умови кредитного договору сторони повинні передбачити: цілі кредитування, суму кредиту, порядок отримання кредиту (одразу або частинами), термін повернення кредиту, забезпечення повернення кредиту і процентну ставку за користування кредитом. Розглядаючи вказані умови кредитного договору як обов'язкові, слід зазначити, що вони складають у сукупності систему принципів

кредитування, визнану в банківській практиці. Крім цих принципів, викладених у вигляді необхідних умов кредитування, існує низка додаткових правил, що мають важливе значення в процесі кредитування.

Одним із таких правил є збереження основної суми боргу. Це пов'язане з тим, що, розглядаючи заявку на отримання позики, банк завжди повинен враховувати перспективу погашення кредиту з метою забезпечення зобов'язань перед своїми вкладниками. У зв'язку з цим, перш ніж видати кредит, банк повинен оцінити пов'язаний із цим ризик непогашення позики у визначені строки. Іншим важливим правилом є оцінка банком персональних якостей позичальника, якими є його характер, фінансові можливості, наявність спадкоємця, власності тощо. Оцінка матеріального становища організації (юридичної особи), її платоспроможності припускає ретельне обстеження її фінансового стану за декілька років, отримання додаткової інформації про її діяльність, стабільність отримуваних прибутків. При цьому банк особливо уважно стежить, чи має організація, що претендує на отримання кредиту, зобов'язання перед іншими кредитними установами. Наприклад, якщо будівлі, якими володіє організація, уже перебувають під заставою, це серйозно підриває її платоспроможність і, відповідно, впливає на рішення банку щодо надання кредиту.

У практиці банківського кредитування існує три види кредиту (за строками користування ними): короткостроковий, середньостроковий і довгостроковий – та сім форм кредиту: банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний, бланковий, консорціумний, споживчий (перші шість – для суб'єктів господарської діяльності, і лише останній – для фізичних осіб) (ст. 828, 1055 ЦК України) [3, с. 695, 843]. У сучасних умовах ринкової економіки в Україні найбільшого поширення набули короткострокове та середньострокове кредитування, оскільки ці види кредитування є одним із джерел формування оборотних коштів позичальника. Короткострокові кредити надаються, як правило, на строк до трьох місяців. Середньострокові кредити беруться також в основному на поповнення оборотних коштів і видаються, як правило, на термін від трьох місяців до одного року. Середньострокові кредити в даний час є найбільш актуальними, оскільки в сучасних ринкових умовах для малого і середнього бізнесу термін, на який вони видаються, є найбільш прийнятним.

Довгострокові кредити видаються переважно на капітальні витрати позичальника, пов'язані з придбанням нерухомості, розширенням виробництва, його вдосконаленням, модернізацією устаткування та процесу виробництва матеріальних засобів тощо. Об'єктами кредитування є витрати підприємства на технічне переозброєння, реконструкцію, будівництво, пайову участь у створенні спільних підприємств і виробництв, організація і розширення матеріально-технічної бази підсобних сільських господарств, фермерського господарства. Термін такого кредиту визначається виходячи з нормативного терміну здійснення заходу і його окупності за проектом. Розмір кредиту визначається з урахуванням повної кошторисної вартості заходу. Довгострокові кредити видаються терміном на один рік і більше.

Враховуючи, що довгострокове кредитування передбачає організацію випуску нової продукції по повному циклу або інші економічні проекти, реалізація яких може займати тривалий період часу, банки, як правило, неохоче їх кредитують. Це пояснюється тим, що довгострокові економічні проекти кредитуються в основному під низькі відсотки і відрізняються тривалістю окупності інвестування. З цих причин банки, як організації комерційні, діяльність яких спрямована на отримання прибутку, не прагнуть кредитувати малоприбуткову виробничу сферу економіки.

Оскільки короткострокове і середньострокове кредитування передбачає вищу плату за кредит, ніж довгострокове кредитування, банки за рахунок оборотності ресурсів, як будь-яке комерційне підприємство, прагнуть використовувати їх більш економічно ефективно.

На наш погляд, довгострокові проекти є більше життєздатними, більше окупаються, якщо даються під постійний випуск готової продукції і збільшення ліквідної товарної маси. Таке кредитування в кінцевому рахунку дає позитивний ефект для розвитку економіки держави. Важливою передумовою для залучення банків у довгострокове кредитування стала б їх безпосередня частка в довгострокових інвестиційних проектах як пайових партнерів. За

такою схемою здійснюється кредитування житлових проектів в Україні, і воно дає позитивні результати. На житло, за якою б ціною не реалізовувалося, завжди знаходяться покупці. Крім того, у разі неповернення кредиту банк завжди може розірвати кредитну угоду і вигідно продати нерухоме майно, придбане в кредит його власником. До того ж до повного повернення кредиту банк за угодою кредитування також залишається власником житла, хоча й у певній частці.

Як уже вказувалося, за кредитним договором банк зобов'язується надати позичальникові грошові кошти. Дані зобов'язання він виконує шляхом зарахування відповідної суми грошей одноразово або частинами на розрахунковий або інший рахунок, вказаний позичальником. Крім того, кредит може бути наданий у вигляді овердрафту (у вигляді регулярно копійчаного покриття рахунку позичальника у разі відсутності позитивного залишку на цьому рахунку). Кредит можна видавати й у вигляді кредитної лінії, відповідно до якої банк видає позичальникові кредит не всією сумою одразу, передбаченою в договорі, а частинами, в терміни, зазначені в договорі. Для ведення обліку видачі-погашення кредиту банки відкривають на своєму балансі простий позиковий рахунок (ст. 1060 ЦК України) [3, с. 848]. Після видачі позичальникові кредиту і віддзеркалення цієї операції на позиковому рахунку договір вважається укладеним. Відповідно до умов кредитного договору, клієнт зобов'язується повернути кредит у терміни, вказані в договорі, або в терміновому зобов'язанні – документі, яким оформляється отримання клієнтом кожної суми кредиту в межах загальної суми заборгованості. Кредит вважається погашеним з моменту зарахування грошей на рахунок кредитора.

Погашення позик, виданих зі спеціального позикового рахунку, здійснюється регулярно шляхом зарахування платежів, що поступили, на цей рахунок, або періодичними платежами з розрахункового рахунку на спеціальний рахунок. Спеціальний позиковий рахунок є рахунком до запиту (on coll). При цьому банк має право за наявності порушень умов договору з боку позичальника вимагати повного або часткового погашення кредиту, а також надання додаткового забезпечення. Способами (видами) забезпечення виконання кредитних зобов'язань є неустойка, порука, гарантія, застава, притримання, завдаток та інші види забезпечення виконання зобов'язання, передбачені законом або договором (ст. 546, 1052 Цивільного кодексу України) [3, с. 479, 840].

Незважаючи на розмаїття видів забезпечення, банки при виборі того або іншого виду повинні дотримуватися таких принципів: реальності, ліквідності, фінансової стійкості, платоспроможності. Враховуючи, що найбільш поширеним видом забезпечення повернення кредиту в умовах економічної нестабільності є застава, до даного виду забезпечення закон пред'являє особливі вимоги. Такими вимогами є: ціна застави; застава може виникнути тільки через договір або через закон, якщо це прямо передбачено законом; закладене майно повинно бути власністю заставника або перебувати в нього на правах господарського ведення; обов'язкова реєстрація застави у випадках, передбачених законом тощо. Враховуючи особливу значимість застави в кредитних зобов'язаннях, банки-кредитори повинні приймати як заставу майно з високим ступенем ліквідності й оцінювати його, як показує багаторічний досвід роботи зарубіжних банків, не менше ніж у 50–60% від реальної вартості майна, що закладається.

При здійсненні банківських операцій, пов'язаних з видачею кредитів, банки отримують із цього прибуток. Водночас, як і будь-які інші суб'єкти підприємницької діяльності, вони несуть ризик настання несприятливих наслідків із різних обставин (збанкрутіння отримувача кредиту, економічної кризи, поганого врожаю, аварійних ситуацій тощо). У банківській діяльності існують різні види ризиків, що класифікуються за видами діяльності. Кредитні ризики є одним з основних видів банківських ризиків. Можливість мінімізації кредитних ризиків залежить не тільки від кредитної політики конкретного банку, але й в цілому від кредитної політики держави. Кредитна політика банку включає: загальну мету, що фіксується як вказівка на бажані і небажані кредити, їх територіальний розподіл; правила видачі кредитів із розподілом ухвалення рішення залежно від розміру позики між компетен-

цією різних кредитних працівників або колегіальних органів; вимогу відносно забезпечення кредитів і його характеру.

Кредитна політика банку повинна визначатися певними умовами: по-перше, єдиними правилами при здійсненні операцій із клієнтурою і, по-друге, практичними діями працівників банку, які втілюють в життя ці правила. Крім того, важливою є здатність керівництва банку управляти кредитними ризиками і рівнем кваліфікації працівників банку, які в процесі своєї практичної діяльності запроваджують у життя кредитну політику банку, здійснюють увесь комплекс заходів щодо видачі і погашення кредитів.

Слід відмітити, що певні ризики в процесі банківського кредитування приймають на себе не тільки банки, але і позичальники. Позичальники, зокрема, ризикують не отримати запланований прибуток, у зв'язку з чим можуть позбутися можливості своєчасно повернути кредит і процентну ставку за користування ним. Через це на позичальника буде покладена цивільно-правова відповідальність за порушення умов кредитного договору.

Банки особливо прагнуть уникати ризиків у тому випадку, коли при видачі кредитів використовують не власні, а залучені кошти їх вкладників та інших клієнтів. Відмовитися від такого ризику неможливо, оскільки сама природа банківського кредитування залежить від здатності банків залучати тимчасово вільні кошти інших осіб. Це, у свою чергу, обумовлює кредитоспроможність банку, тобто його можливості вчасно, за першою вимогою повернути внески вкладників. Для цього банк повинен правильно оцінити ступінь ризику, пов'язаного з кредитними операціями. Кредитний ризик є функцією, що залежить від параметрів позики і позичальника. Тому оцінка кредитної пропозиції, представленої потенційним позичальником, є зрештою оцінкою різних видів ризику, які виникають при наданні кредиту, для банку-кредитора [4, с. 41].

При здійсненні кредитних операцій комерційні банки виступають у ролі комерційних посередників на фінансовому ринку внаслідок того, що вони в основному надають у кредит залучені грошові кошти, тобто засоби вкладників – фізичних осіб, а також вільні грошові кошти, що наявні на банківських рахунках юридичних осіб. Крім того, ресурсами для кредитування можуть виступати і власні кошти банків, а також платні ресурси, залучені на міжбанківському ринку (наприклад, від купівлі-продажу цінних паперів). Аналіз структури банківського кредитування дозволяє зробити висновок про те, що схема банківського кредитування складається з двох основних етапів. Перший – залучення грошових коштів (пасивні операції банків), другий – їх розміщення (активні операції банків).

Характеристика злочинів, що вчиняються у сфері банківського кредитування, підтверджує високий рівень їх суспільної небезпечності. Така кримінальна небезпека існує як на етапі залучення грошових коштів, так і на етапі їх розміщення. У першому випадку злочини вчиняються відносно осіб, котрі вкладають кошти в банки і розміщують їх на рахунках у комерційних банках. Загальна спрямованість даних злочинів полягає в такому. Банки залучають грошові кошти вкладників на основі цивільно-правових договорів, обов'язковими умовами яких є: термін розміщення внеску (передбачає термін повернення грошових коштів) і сплата винагороди за користування грошовими коштами вкладників (визначений договором відсоток). Таким чином, через довірчі цивільно-правові відносини вкладники розміщують у банках свої грошові кошти з метою отримання певного відсотка – прибутку. Якщо банки намагаються залучити кошти вкладників обманним шляхом, то вони пропонують клієнтові нереально високий, від 100% і вище, річний прибуток. Природно, такі високі відсотки по внесках при низькій процентній ставці рефінансування Нацбанку України (ставка, що визначає дохід банків) є нездійсненними для комерційних банків. Після залучення грошей під такий умисно нереальний відсоток банки уявно банкрутують, а грошові кошти вкладників зникають. Вони привласнюються керівниками банків або іншими організаторами банківських афер, які після вчинення злочинних діянь переховуються і ретельно приховують сліди руху грошових коштів вкладників. Для таких схем притаманно створення фірм-одноднівок, на рахунки яких переводяться кошти банку, а потім вони зникають разом із закриттям останніх. Даний варіант банківського шахрайства показує, що в системі операцій, пов'язаних

із банківським кредитуванням, вчинення злочину стає можливим уже на першому етапі банківського кредитування – при залученні грошових коштів вкладників.

Дані злочини вчиняються в основному за рахунок обману вкладників шляхом прийняття банком на себе свідомо нездійснених зобов'язань зі сплати нереально високих відсотків по внескам вкладників. Яскравими прикладами такого роду злочинних діянь можуть служити гучні справи про обман вкладників «Слов'янський», фінансовими компаніями «МММ», «Ріон-космет», які працювали в Україні у 1993–2012 роках. Отже, можна вважати, що на першому етапі здійснення кредитування – залученні грошових коштів, з погляду кримінологічного прогнозування у сфері банківської діяльності, саме працівниками банків можуть вчинятися злочини, спрямовані на привласнення грошових коштів вкладників.

Другий етап кредитних операцій – розміщення залучених ресурсів, тобто видача кредитів позичальникам. На цьому етапі кримінальне поле, на відміну від першого етапу, характеризується великим розмаїттям кримінальних прийомів і способів. Частіше всього це злочини, вчинювані позичальниками по відношенню до банків, як на стадії отримання кредитів, так і на стадії їх повернення. Багато правопорушників, як показує проведене нами дослідження, з метою викрадення грошових коштів банків удаються до різних протиправних дій, щоб отримати кредит у банку, який вони не мають на меті повертати. При цьому узагальнено їх дії можна кваліфікувати як різні види шахрайства у сфері кредитування. На стадії повернення кредиту позичальники здійснюють злочинні дії у вигляді відмови від повернення позикової заборгованості. Дані дії позичальників найчастіше можна кваліфікувати як злісне ухилення від погашення кредиторської заборгованості, умисне банкрутство, фіктивне банкрутство. При розгляді кримінально-караних діянь, що вчиняються на другому етапі кредитних операцій – етапі розміщення грошових коштів, тобто надання банками кредитів позичальникам, слід звернути увагу на зловживання з боку банків-кредиторів.

Подібного роду зловживаннями можуть бути умисні дії власників або працівників банків-кредиторів, спрямовані на заволодіння майновим комплексом підприємств-боржників. Зокрема, як свідчить проаналізована судова практика, при кредитуванні підприємств зі складним фінансовим становищем банки при видачі відносно невеликих сум кредитів на виплату заробітної плати або на поточне поповнення оборотних коштів як забезпечення повернення кредитів нерідко приймають у боржників під заставу виробничі комплекси й умисно оцінюють їх набагато нижче реальної ринкової вартості. Далі, у випадках неповернення кредитів позичальниками банки-кредитори прагнуть довести підприємства боржників до банкрутства і купують при цьому майно за значно нижчими цінами, ніж воно коштує на ринку. Другим способом зловживання є придбання банками при видачі кредитів як застави пакету акцій підприємств (контрольного або домінуючого).

Виходячи з викладеного, можна відзначити, що вчинення кримінально-караних діянь у сфері кредитування можливо як банками, так і позичальниками. Не можна залишити без уваги і випадки зловживань, що вчиняються працівниками кредитних апаратів комерційних банків. Дана категорія службових осіб при організації проведення банками кредитних операцій виступають їх безпосередніми учасниками, які розглядають заявки клієнтів на отримання кредитів, формують думку керівників банків щодо ухвалення рішень про видачу кредитів. Враховуючи можливість безпосереднього контакту кредитних працівників банків із позичальниками, банківські працівники, як показує слідча та судова практика, можуть виступати співучасниками злочинів, що вчиняються з метою отримання кредиту.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, кримінальне поле, що складається навколо операцій комерційних банків, пов'язаних із кредитуванням, характеризується розмаїттям способів, прийомів і видів злочинних посягань на кошти банку та його вкладників. У сучасних умовах економічної та політичної нестабільності в країні для успішного кримінально-правового захисту даної сфери необхідно обрати стратегічний підхід у застосуванні кримінально-правових засобів, визначити пріоритети. Дослідження свідчить, що пріоритетним повинно стати застосування складів: 1) повністю спеціалізованих на захисті сфери кредитування (ст.ст. 222 КК України); 2) спеціалізованих на різних

видах шахрайства у банківській сфері, зокрема сфері кредитування (ст. ст. 205, 218, 219 КК України); 3) що охоплюють випадки шахрайства у банківській сфері та шахрайські дії, що не підпадають під спеціалізовані склади злочинів у даній області (ст. 190, 364 КК України).

Такий стратегічний підхід, на наш погляд, обумовлений тим, що кримінальна ураженість сфери банківського кредитування найбільш тісно, як показують події останніх місяців, пов'язана з різними видами шахрайських дій. Вони займають домінуюче місце серед різного роду злочинних діянь, здійснюваних у цій сфері. Тому, незважаючи на наявність у ній інших злочинних посягань, для докорінної зміни ситуації стратегічну увагу слід зосередити на кримінально-правовій регламентації існуючих заборон та їх удосконаленні, і реалізації вказаних кримінально-правових норм слідчими апаратами. Крім того, не можна забувати й про чітке дотримання механізму притягнення особи до кримінальної відповідальності та забезпечення повноти й об'єктивності в проведеному розслідуванні, доведенні вини (чи навпаки, невинності) всіх підозрюваних.

Список використаних джерел:

1. Усоскин В.М. Современный коммерческий банк. Управление и операции. – М. : ИПЦ «Базар-ферро», 1994. – 320 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/207824/>
2. Олейник О. Основы банковского права : Курс лекций. – М. : Юрист, 1997. – 424 с.
3. Цивільний кодекс України : Коментар / За заг. ред. Є.О. Харитоновна, О.М. Калітенко. – Одеса: Юридична література, 2003. – 1080 с.
4. Василенко Э.Н., Маршавина Л.Я. Механизм регулирования деятельности коммерческих банков России на макро- и микроуровне. – М. : Экономика, 1999. – 271 с.

ВИНОГРАДОВА С. О.,
здобувач кафедри
адміністративного і кримінального
права юридичного факультету
(Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара)

УДК 343.98

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ ЯК ГУМАНІЗАЦІЙНА СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню кримінологічних аспектів інституту пробації як гуманізаційної складової загальнодержавної політики України. Автором проаналізовані наявні в юридичній літературі точки зору щодо цього питання, запропонована концепція запровадження пробації в Україні.

Ключові слова: загальнодержавна політика, кримінологія, пробація, виконання покарань.

Статья посвящена исследованию криминологических аспектов института пробации как гуманитарной составляющей общегосударственной политики Украины. Автором проанализированы научные взгляды отечественных и зарубежных ученых в юридической литературе и предложена концепция внедрения пробации в Украине.

Ключевые слова: общегосударственная политика, криминология, пробация, исполнение наказаний.

